

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

POPÜLİZM NEDİR?

Fikret TOPAL

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, SBF, SBKY, fikrettopal@sakarya.edu.tr

Künye: Jan-Werner Müller, Popülizm Nedir? (Was ist Populismus), Çeviren: Onur Yıldız, İletişim Yayınları, 2017, 125 sayfa.

Kitap “**Herkes Popülist midir?**” girişi ile başlamaktadır. Bu kısımda 2015-2016 yılında Amerika’da başkanlık seçimlerinde “popülizm” teriminin sıklıkla kullanıldığı ancak bu terimin içeriğinden ziyade “düzen karşıtlığı” ile ilgili bir tavır olarak önemsendiği ve belirli duygular ile ilişkilendirildiği söylenilmektedir. Bu bağlamda “popülistler “kızgındır”, seçmenleri “öfkeli” ya da “hınç” doludurlar...”(s.13). Ancak yazar popülizm teriminin sorunlu bir kullanımı olduğunu düşünmekte ve siyasal aktörlerin hangi bağlamlarda, ne zaman popülist olarak değerlendirilebileceğine ilişkin bir kriter koymak gerektiğini dile getirmektedir. Daha sonra kimlerin popülist olarak değerlendirileceğine ilişkin üç kriterden bahsetmektedir. Buna göre popülist sayılmak için “seçkinlere dair eleştirel tutum” sahibi olmak, “çoğulculuk karşıtı” olmak yani halkı sadece kendilerinin temsil ettiği “ahlaki” iddiasında bulunmak ve ayrımcı bir “kimlik siyaseti” uygulamak gibi kriterlerin olması gerektiğini dile getirmektedir. Popülistlerin “iktidara geldiklerinde de popülist” olduğunu dile getiren yazar popülist iktidarların üç temel özelliğini vurgulamaktadır. Buna göre popülist iktidarlar “devlet aygıtını gasp ederler, yolsuzluk ve “kayırmacılık” yaparlar ve sivil toplumun bastırılması için sistemli bir çaba gösterirler” (s.16). Bu bağlamda onların otoriter yöneticilerden farkı ise “kendi iradelerini halkın gerçek temsilcisi olduklarını söyleyerek meşrulaştırmalarıdır.” (s.16).

“**Popülistler Ne Söyler?**” adlı birinci bölümünde yazar popülizm kavramının farklı kullanımına işaret ederek bir “kavramsal kaos” olduğunu vurgular. Örneğin kavram 1960’larda “sömürgelerin bağımsızlığını kazanması”, “köylücülüğün “geleceğine dair spekülasyonlar ve ... genelde komünizmin, özel olarak da Maoizmin kaynakları ve olası gelişimi üzerine yapılan tartışmalarda geçiyordu” (s.21-22). Günümüzde liberallerle demokratlar arasındaki tartışmada yer almakta ve “Cas Mudde’nin dediği gibi popülizm, “demokratik olmayan liberalizme karşı liberal olmayan bir demokratik cevap” (s.22) olarak anlanmaktadır. Amerika’da Demokrat Partiye muhalif sol siyasetçiler için kullanılırken ve “liberal popülizm”den bahsedilebilirken Avrupa’da popülizm liberalizmle birlikte yan yana gelememektedir. Bu bağlamda yazar bu kavramsal kaos’un bizi çıkmaz yollara soktuğunu popülizmin anlaşılmasını zorlaştırdığını savunmaktadır ve bu bölümün “*Popülizmi anlamak: Çıkmaz yollar*” alt başlığında buna değinmektedir. Bu alt başlıkta dört farklı popülizm tasavvurundan bahseden Müller daha sonra bunları eleştirerek kendi popülizm tasavvurunu açıklar. İlk tasavvur popülizmin Avrupa’daki karşılığıdır. Burada popülizm “liberal yorumcular tarafından sorumsuz siyasal önermeler ve siyasal kötülükler ile ilişkilendirilir (demagogluk ve popülizm çoğunlukla birbirinin yerine kullanılabilen tabirlerdir)” (s.26). İkincisi popülizmin sıklıkla belirli bir sosyo-ekonomik sınıfla beraber tanımlanmasıdır. Üçüncüsü sosyal psikolojiden hareketle ortaya çıkan popülist tasavvurdur. Buna göre “popülist iddiaların savunucuları ve özellikle seçimlerde popülist partilere oy veren seçmenler

“korkular” (modernleşme korkusu, küreselleşme korkusu vb.) veya “öfke”, “kızgınlık” ve “hınç” gibi “duygular” ile hareket ediyordu. (s.27). Son olarak da kendini popülist olarak tanımlayan siyasal hareketlere bakarak popülizmin birtakım özelliklerin belirlenmesi gerektiğini söyleyenler bulunmaktadır. Tüm bu tasavvurlar belli noktalarda popülizmi tanımlasa da bir bütün olarak popülizmi tanımlamaya yetmemektedir. Örneğin popülizmi belirli bir sosyo-ekonomik sınıfla ilişkilendiren tasavvur popülist partilere destek verenlerin belirli bir gelir ve eğitim profilini paylaştığını söyler ancak pek çok araştırma kişinin sosyo-ekonomik statüsü ile sağ partilere verdiği destek arasında bir korelasyon olmadığını göstermektedir (s.30). “*Popülizmin mantığı*” alt başlığında kendi popülizm tasavvurunu açıklayan Müller’e göre popülizm “siyasetin özgül bir ahlakçı bakışla tasavvur edilmesine” (s.36) dayanmaktadır. Yani siyasetin “ahlaken saf ve bütünleşmiş halk ile ahlaken aşağı olan yozlaşmış seçkinler arasında bir ayrım üzerinden algılanması” (s.36) olarak tanımlanmaktadır. Seçkin karşıtı olmak popülizm için gerek ama yeter şart değildir. Müller’e göre popülistler her zaman çoğulculuk karşıtıdır. Popülistler “kendilerinin ve yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiğine inanır” ve “popülist partileri desteklemeyen kişiler gerçek halkın bir parçası değildir” (s.36). Müller’e göre popülizm temsili demokrasi ile birlikte yükselişe geçmiştir ve onun gölgesidir. Ona göre “tüm halkın adına konuşan biri olmadan popülizm olmaz” (s.37). Ancak burada halk ile ilişki kuran herkesin popülist olduğu söylenmemektedir. Ona göre “bir siyasal aktör ya da hareketin popülist olması için, halkın bir bölümünün Halk olduğunu iddia etmesi; sadece kendisinin bu halk ile esaslı bir biçimde özdeşleştiği veya sadece kendisinin bu gerçek ve doğru halkı temsil ettiğini ileri sürmesi gerekir” (s.39). “*Popülistler tam olarak neyi temsil ettiklerini iddia ederler?*” alt başlığında ise popülistlerin temsile karşı olmadığı ancak onun belli bir türünü onayladığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda “Doğru halk, doğru kararları alacak doğru temsilciler tarafından temsil edilip, doğru uygulamalar yapıldığı sürece” (s.42) popülistlerin temsil ile ilgili bir sorunu bulunmamaktadır. Halk iradesinin demokratik temsilini savunsalar da temel de savundukları temsil “gerçek halkın sembolik temsilidir” ve halk da aslında “demokratik süreçlerin dışında var olan kurgusal bir mevcudiyettir” (s.44). Burada Richard Nixon’un “sessiz çoğunluk” kavramının popülistler tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığından bahsedilir. İktidar elde edilirse sessiz çoğunluk sesini bozmuştur eğer iktidara gelinememişse sessiz çoğunluk henüz harekete geçmemiştir ya da arkalarda bir yerde demokratik gözükseler bile yozlaşmış elitlerin çıkarlarını koruyan kurumlar mevcuttur. Müller buradan hareketle popülistlerin komplo teorileri ile ilişkilerini tam da popülizmin bu mantığına dayandığını ifade eder. Komplo teorilerini sadece bir retorik olarak görmez. Popülistler her halükârda gerçek halkın gerçek temsilcisidir. Bu anlayışın da bir tezahürü olarak popülistler “halkın tek sesli olduğunu ve siyasetçilere iktidara gelince tam olarak ne yapmaları gerektiğini söyleyen bağlayıcı bir vekaletname (temsilcilerin kendi yargılarını kullandığı özgür vekaletnamenin aksine) verdiklerini düşünür.” (s.48). Yani sorgulanmaktan veya hesap vermekten hoşlanmazlar. Bölümün diğer bir alt başlığı “*Popülist liderlik*” kısmında ise popülist liderlerin halkla ve partiyle arasındaki ilişkiye değinilir. İtalyan Beş Yıldız Hareketi lideri Beppe Grillo’nun web sitesi kullanımı ve Trump’ın Twitter kullanımında da görüldüğü gibi popülistler aracılığıyla ortadan kaldırıp halkla doğrudan iletişim kurmak isterler. Yani Müller’e göre “liderin özel olarak karizmatik bir kişilik olması gerekmez. Fakat insanların “özü” ile ya da daha iyisi her bireyle bir bağı olduğu hissi yaratması gerekir.” (s.52). Ayrıca popülist liderler parti içinde her şeyi kontrol ederler. Örneğin hem Geert Wilders hem Beppe Grillo parti içinde güçlü bir merkezi kontrole sahiptir (s.54). Son alt başlık “*Bir kez daha: O zaman herkes popülist değil mi?*” kısmında ise diğer siyasal söylemlerin de ahlaki bir iddiaya sahip olduğu ancak bunların popülistlerle arasındaki fark belirtilmiştir. Buna göre popülistler bir hizip olarak özel çıkarı temsil eder, muhaliflerin haklı olabileceğini kabul etmez, temsil iddiaları ampirik değil sembolik ve ahlaki bir nitelik taşır ve dolayısıyla yanlışlanamaz. Dolayısıyla demokratlarla aralarında bu bağlamlarda sınır vardır.

“Popülistler Ne Yapar ya da İktidardaki Popülistler” adlı ikinci bölümde popülistlerin “siyaset karşıtlığı ile siyaset” yapamayacağı için iktidara geldiklerinde büyülerini yitireceğine dair yaygın “illüzyon” un geçersiz olduğu dile getirilmektedir. Popülistler galip geldikleri takdirde de mağdur rolüne devam eder ve “[ç]oğunluklar, mağdur azınlıklar gibi davranır” (s.60). Bu bağlamda “[i]ktidardaki

popülistler, kutuplaştırmaya ve insanları son büyük savaş olarak tahayyül edilen bir karşılaşmaya hazırlamaya devam ederler. Siyasal çatışmayı olabildiğince ahlakileştirmeye çalışırlar” (s.60). Popülistler için kriz üretimi bir performans işidir ve “siyaset sürekli kuşatma altındaymış gibi” sunulur (s.61). Yine bu bölümde yazar popülistlerin üç temel iktidar pratiği olduğunu gösterir ve bunları “*Yönetmek için üç popülist teknik ve ahlaki gerekçelendirmeleri*” alt başlığında açıklar. Buna göre “devletin sömürgeleştirilmesi, kitlesel kayırmacılık ya da bazı siyaset bilimcilerin adlandırdığı biçimde “ayrıcalıklı hukuk” ve sivil toplumun sistematik olarak bastırılması” popülist iktidarların ahlaki meşruiyet iddiası ile birlikte gerçekleştirdiği iktidar pratikleridir (s.62). Yazar bu kısımdaki pratiklerin sadece popülist iktidarlara ait olmadığını dile getirmekle birlikte popülistlerin bunları ahlaki bir meşrulaştırma ile yaptıkları vurgusunu sık sık yapmaktadır. “*İktidardaki popülizm “liberal olmayan bir demokrasi midir”?*” alt başlığında yazar neden popülistlerin rejimi değiştirmedikleri sorusuna yanıt aramaktadır. Yazara göre “...açıkça otoriter bir yönetimin maliyetinin çok yüksek olacağı akla yakın geliyor. Demokrasinin resmi olarak ortadan kaldırılması veya askıya alınması muazzam bir uluslararası itibar kaybına yol açar” (s.68). Yazar burada ayrıca popülist yönetimlerin “liberal olmayan demokrasiler” olarak adlandırılmasını eleştirmektedir. Bu tanımlama popülist yönetimlerin, liberal olmasa da halen demokratik olduğu imasını içermektedir. 1990’larda Fareed Zakaria tarafından ortaya atılan bu kavram kullanmaya devam edilirse Orban gibi liderlerin sadece “çok teşekkür ederim” diyeceğini dile getirmektedir. Ancak açıkça otoriter demenin de sorunlu olduğunu dile getiren yazar “kusurlu demokrasi” kavramını önermektedir (s.76). Çünkü oyun hileli olsa da hala iktidardakileri eleştirerek seçim kazanmanın mümkün olduğunu dile getirir. “*Popülist anayasalar: Bir kavram kargaşası mı?*” alt başlığında gözlemcilerin popülizmin anayasacılık değerlerine ve mekanizmalarına düşman olduğu noktasında ortak bir kanaate sahip olduğu belirtilmektedir. İktidara gelen ve yeterli güce sahip olan popülistlerin “halkın iradesi olarak yorumladıklarının önüne engel olarak dikilen” yeni bir anayasa yapmak isteyecekleri belirtilmektedir (s.80). Son alt başlık olan “*Peki halk hiçbir zaman “biz halkız” diyemez mi?*” kısmında ise popülistler ile popülist olmayanlar arasındaki temsil iddiasına odaklanılır. Buna göre popülistler halkın kesin olarak tanımlanabileceğini söylerler ve çoğul iddiaları sonlandırır. Onlar bu noktada tartışmanın bitmesini ve kapanmasını isterler. Yazara göre “[d]emokratik olmayan rejimlerde “biz halkız” meşru ve devrimci bir iddiadır ve popülist değildir. Eğer temsili demokrasinin sınırlarını zorlayan popülist rejimler hala prosedürlere (ve ampirik gerçeklere) biraz da olsa saygı göstermekteyse, rejim hakkındaki bu sloganla beraber gelişen küçük bir itiraz bile büyük bir sonuçlara yol açabilir” (s.92).

Üçüncü Bölüm olan “**Popülistler ile Nasıl Başa Çıkılır?**” adlı bölümde yazar popülizmin demokrasinin tutulmamış ve tutulması mümkün olmayan vaatleri üzerinde yükseldiğinin altını çizmektedir. “*Popülizm ve demokrasinin tutulmamış vaatleri*” alt başlığında “popülizmin en temel vaadi, halkın yönetebileceğidir” (s.96) şeklinde ifade edilmektedir. Bu iddianın demokrasiye dair ön sezgilerimize hitap ettiği ve bu anlamda çekiciliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda yazara göre popülistler halkın ortak bir yargıya varması, bir irade ortaya koyması ve kesin bir vekalet vermesi mümkünmüş gibi konuşurlar. “*Popülizmin liberal demokratik eleştirisi: Üç sorun*” alt başlığında ise halkın sınırlarının ne olması gerektiğine bir cevap aranmaktadır. İlk olarak halkın bir kısmını dışlayan popülistlere karşı bu gruba kimlerin gireceği nihai kararını vermenin gerekli olmadığı vurgulanmaktadır ve siyaset teorisinin halkın tanımına değişmez, sonsuza kadar geçerli bir cevap veremeyeceği belirtilmektedir. İkinci olarak çoğulculuk kavramı liberal düşünceyle ilişkilendirilse de pek çok filozof da çoğulculuğun varlığından ilkeli bir liberalizm uygulamasına geçişin zor olduğunu söyler. Bu yüzden çoğulculuk karşıtlığının iyi açıklanması gerekir. “Popülizmin çeşitliliğe karşı olmasındaki esas sorun, bu çeşitlilik karşıtlığının bazı kişileri eşit ve özgür statü bakımından mahrum bırakacak olmasıdır. Belki bu yurttaşlar resmi bir şekilde dışlanmazlar ama bireysel değerlerinin, iyi bir hayata dair fikirlerinin ve bazı maddi çıkarlarının kamusal meşruiyeti sorgulanır; hatta yok sayılır” (s.101). Son olarak da demokratların popülistlere nasıl karşılık verdiği önem arz etmektedir. Genelde popülist olmayan partilerin popülistleri dışladığı görülmektedir. Bu durum popülistlerin mevcut partilerin “kartel” oluşturduğu iddiasını güçlendirir (s.102). Bu yüzden popülistlerle onları dışlamadan iletişim kurulması gerekmektedir. Bir diğer alt başlık “*Bir temsil krizi*

mi? Amerika'daki tablo” kısmında yazar Amerikan siyasetinde popülizmi incelemektedir. Ona göre “Amerika bağlamında (Avrupa'nın aksine), popülistleri anayasa karşıtlığıyla tanımlamak mümkün değildir. Her ne olursa olsun, Amerika'da anayasa herkes tarafından kutsanmıştır ve kutsanmaktadır” (s.109). Avrupa boyutuna ise “*Popülizmle teknokrasi arasında Avrupa*” alt başlığında değinilmektedir. 1970'li yılların ortalarından beri ve özellikle son yıllarda Avrupa'da popülist aktörlerin yükselişini “[r]efah devletinin küçültülmesi, göç ve son yıllarda her şeyden fazla etkili olarak, Avrupa ekonomik krizi” (s.115) gibi gerekçelerle açıklamaktadır. Bu başlıkta popülizm ile teknokrasi arasındaki benzerliğe dikkat çekilmektedir. İkisinin de “tek bir siyasal çözüm olduğuna ve tek bir sahici halk iradesi olduğuna” inandığı ifade edilmektedir. Yazara göre Avrupa'daki popülist teorinin öncelikli işi popülistler ile halkın tamamını temsil iddiası taşımayan ancak elitleri eleştiren siyasal aktörler (İspanya'daki Indiganos gibi) arasındaki ayrımı yapmaktır.

“Popülizm Üzerine Yedi Tez” adlı sonuç kısmında ise yazar maddeler halinde tezlerini sıralar. Buna göre ilk tez popülizmin sadece temsili demokrasilerde olacağıdır ve popülistler de temsile karşı değildirler ancak kendilerini meşru temsilciler olarak görürler. İkinci tez popülistler sadece seçkin karşıtı değildir aynı zamanda çoğulculuk karşıtıdır. Üçüncü tez, popülistlerin sembolik gerçek bir halkın temsiline itibar etmeleleridir. Dördüncü tez, popülistler sıklıkla referandum yapmak isteselerde bu siyasete katılımı arttırmayı amaçlamaz, bu süreç sadece zaten belirlenmiş halk iradesine onay alma sürecidir. Beşinci tez, popülist iktidar pratiğinin devleti işgal etmek, kayırmacılık, yozlaşma ve sivil toplumu bastırma gibi eylemlerinin açık bir ahlaki onayı vardır. Altıncı tez, popülistlerle diyaloga girilmesi gerektiğini ancak onların dile getirdiği problemleri onların formüle ettiği gibi ele almamak gerektiğini ifade etmektedir. Yedinci tez ise, popülizm halk egemenliğini yeniden inşa etme anlamında liberal demokrasiyi düzelten bir şey değildir, ancak onları bazı konularda düşünmeye zorlamalıdır.